

Georges Duby

Georges Guby (1919-1996) byl známý francouzský medievalista, představitel třetí generace francouzské historické školy *Annales*. Marc Bloch a Lucien Febvre, zakladatelé této školy, začali ve 30. letech 20. století kritizovat tehdejší dějepisce, konkrétně jeho izolovanost od společenských věd jako sociologie, ekonomie, demografie, psychoanalýza a etnologie, a jeho zájem prakticky pouze o politické a vojenské historické události (tzv. bitevní dějepisce). Kritičtí historikové se soustředili kolem časopisu *Annales* (odtud název školy) a zaměřovali se na do té doby přehlížené oblasti historie, zejména hospodářské faktory, sociální a mocenské vztahy a na myšlení dané doby. Duby se se školou *Annales* myšlenkově sblížil už na studiích v Lyonu a v té době také navázal kontakty s jejími zakladateli.¹

V dizertaci *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région mâconnaise* (1953), česky *Společnost v 11. a 12. století v mâconském kraji*, se Duby soustředil na společenské vztahy v okolí burgundského města Mâcon, které popsal hlavně na základě studia písemností pocházející ze známého clunyjského kláštera, centra tehdejší církevní obrody. Touto prací si získal badatelské renomé, možnost působit na univerzitě v Aix-en-Provence a navázat kontakt s Fernandem Braudem, předním představitelem školy *Annales*.²

V 60. letech 20. století přešel Duby, již jako uznávaná osobnost, do Paříže, stal se profesorem na prestižní škole Collège de France a členem Francouzské akademie.³ Začal se zabývat studiem ideologií, kulturní reprodukce a sociální imaginace a rovněž kulturním dějinám Francie (*Věk katedrál, Umění cisterciáků*).⁴

Od let sedmdesátých se Duby zaměřoval (podobně jako další annalisté) na tzv. dějiny mentalit, tj. zajímal se nejen o to, co lidé dělali, ale i o jejich smýšlení, představy o světě a jejich hodnotový systém. Svět středověkých představ je podle něj stejně důležitý jako svět materiální a svět sociálních vztahů. Zaručuje totiž kontinuitu společenskému systému.⁵ Stejně

¹ Srov. Válka, Josef, „Doslov“. In: *Vznešené paní z 12. století*. Heloisa, Aliénor, Isolda a další. Brno 1997, str. 113, 114.

² Tamtéž, str. 114.

³ Srov. Válka, Josef, „Doslov“..., str. 117.

⁴ Srov. Burke, Peter, *Francouzská revoluce v dějepisce*, Praha 2004, str. 66.

⁵ Tamtéž, str. 118.

jako Mark Bloch využíval jako prameny k poznání myšlenkového světa určité doby i umělecká díla.⁶

Dubyho zájem o studium mentalit se odráží mimo jiné v jeho monografii *Tři řády* (*Les trois ordres*, 1978), kde rozebírá představu tří skupin, na něž se dělila středověká francouzská společnost. Jednalo se o ty, kteří se modlí (kněží), ty, kteří válčí (bojovníky/rytíře), a ty, kteří pracují (rolníci). Na základě bohatého pramenného materiálu autor analyzuje vznik a vývoj této představy, důvody jejího vynoření v dobové mentalitě (posílení významu církve a panovnické moci) a vliv, který měla na společenské změny vrcholného středověku.⁷

Další Dubyho významnou publikací je *Neděle u Bouvines* (*Le dimanche de Bouvines*, 1973), která se zabývá bitvou u Bouvines mezi vojsky francouzského krále Filipa II Augusta a jeho protivníky z Anglie i kontinentu a která způsobila zvrát ve francouzských dějinách. Královská moc se totiž díky ní prosadila proti lokálním feudálům a Angličané byli vytlačeni z Normandie. Na základě analýzy soudobých líčení bitvy ukázal Duby tehdejší postoje k válce a popsal mýtus, který se kolem bitvy vytvořil, a vývoj tohoto mýtu.⁸

V trilogii *Vznešené paní z 12. století* (*Dames du XIIIe siècle*, 1995-1996), Duby představuje více i méně známé ženy středověku a analyzuje dobové představy, které s nimi byly spojeny (dále viz níže). Celkově Duby napsal přes 400 odborných publikací, z nichž mnohé se, díky čtivému stylu, staly bestsellery. Kromě toho vystupoval často v rádiu a televizi, podílel se na tvorbě mnoha vzdělávacích pořadů a byl vlivnou osobností nejen na vědeckém poli, ale jako uznávaný intelektuál se v médiích vyjadřoval i k současným problémům francouzské společnosti, které dokázal zařadit do historického kontextu.

⁶ Srov. Iggers, Georg G., *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, str. 60.

⁷ Srov. Burke, Peter, ... str. 66, 67.

⁸ Srov. Válka, Josef, „Doslov“..., str. 119.

Vznešené paní z 12. století I. Heloisa, Aliénor, Isolda a další.

Monografie je prvním dílem trilogie na téma role žen ve společnosti vrcholného středověku, kterému se Duby věnuje jako jeden z prvních historiků. V knize předkládá portréty šesti vznešených paní z 12. století. Ve třech případech se jedná o historické postavy (Aliénor, Heloisa, Juette), ovšem některé dámy (Isolda a Fénice) jsou pouze fiktivními postavami nebo je jich historicita sporná (Máří Magdaléna). Všechny se ovšem „staly předmětem středověké i moderní imaginace.“ Duby tyto ženy bere spíše jako soudobé symboly ženství, které analyzuje, a upozorňuje, že se nesnaží ukázat realitu, protože to není možné, ale pouze její odraz, který se odráží v dostupných písemných pramenech, bez ohledu na to, jestli prameny mluví pravdu nebo lžou. Nezajímají ho tak pouze konkrétní osudy zmiňovaných žen, ale hlavně to, jak byl jejich život vnímán a interpretován zbytkem společnosti.

Na základě dochovaných písemných pramenů ukazuje, jaké představy o těchto ženách, a ženách vůbec, měli jejich současníci, jak se tyto představy lišily od našich, a rozebírá důvody (např. politické či církevní zájmy), proč se tyto představy s časem měnily. Přiznává ovšem, že dostupných pramenů je v případě žen ještě méně než v případě mužů, takže ženské postavy pro nás budou mít vždy jen nejasné kontury. Všechny dochované prameny byly navíc psané muži, takže ženství je nám umožněno poznat pouze z pohledu mužů.

Z analýzy písemných pramenů týkajících se všech šesti dam Duby mu vyvstávají určité rysy, které definovaly roli a místo žen v tehdejší společnosti, v řádu světa. Žena se v pramenech ukazuje především jako předmět, součást movitého majetku mužů. Muži ženám v životě určují tři po sobě jdoucí stavy: dívka, která je nutně panna, manželka, jejímž úkolem je rodit dědice, a vdova, která se opět navrácí ke zdrženlivosti. Ženy se ale dle Dubyho nedají ovládnout tak snadno a proto se jich muži 12. století bojí a soudí, že jsou od přírody špatné. Povinností mužů je proto ženy držet na uzdě a vést je. Ženy v sobě nesou hřích a smrt, nicméně mají jednu pozitivní vlastnost: Z jejich tělesnosti pramení veliká schopnost lásky.

Zlepšení ženského údělu ve 12. století bylo podle Dubyho způsobeno tím, že se v dobovém mínění objevily myšlenky založené na názorech sv. Augustina. Podle Augustina není žena jen živočišná, ale je částečně nadaná rozumem (pochopitelně méně než muž). To je síla, která jí umožňuje, aby svému muži pomáhala, a pokud jsou její touhy a velká schopnost lásky vhodně usměrněny, umožňují jí duchovní vzestup.

Zlepšení společenského postavení žen tedy podle Dubyho nespočívalo ve zvyšování životní úrovně společnosti, ani ve zdánlivé moci, kterou muži ženám ponechávali. Bylo

způsobeno vědomím, že žena může být pro muže příkladem, protože je někdy silnější než on – podobně jako Máří Magdaléna a Heloisa.

Máří Magdaléna byla ve 12. století „živá a přítomná“ a stala se symbolem probíhající reformy církve, patronkou všeobecné nápravy. Ve Vézelay bylo vyhledávané poutní místo k jejím ostatkům. Postava Máří Magdalény byla v té době interpretována jako postava hříšnice, která si uvědomila svoje viny a bylo jí odpuštěno díky pokání (instituce pokání se totiž v té době vytvářela jako církevní nástroj k nápravě mravů a dodržování církevních předpisů). Vzestup magdalenského kultu ovšem nelze uvádět do souvislosti s eventuálním zlepšováním postavení žen ve společnosti – do vézelayaské baziliky Máří Magdalény byl vstup ženám zakázán. Magdaléna byla ve vzorových kázáních prezentována hlavně jako kající poběhlice, takže nemohla být vzorem ženské svatosti. Její příběh byl podle Dubyho určen mužům, aby je vyburcoval z náboženské netečnosti a aby se styděli za své slabosti v porovnání s tím, co dokázala díky své odvaze a vytrvalosti žena. Tato kázání jsou tedy bytostně misogynní.

Dobová interpretace Heloisiny postavy, moudré a příkladné abatyše ženského kláštera, manželky Abélardovy, je obdobná. Je to vášnivá žena, a protože je jako žena slabá, musí být vedena mužem (Abélardem). Jakmile se hříšnice poníží, může být její duše vykoupena milostí. Heloisa byla tedy opět vzorem pro muže, protože ač slabá žena, byla schopná dosáhnout duchovní čistoty a spasení svojí duše. Je to tedy opět interpretace misogynní, mimo jiné proto, že podporuje nadřazenost mužů ženám (a tak i mnišek mniškám, což bylo tehdy žhavé téma učených debat).

Ve 12. století také Evropa objevila lásku, světskou i mystickou, což je další z důvodů, proč se o ženách začíná uvažovat jinak. Ženy zůstávaly dál podřízené mužům, ale stále více mužů je objevovalo i jako objekty nebo subjekty lásky a dívalo se na ně méně pohrdavě, takže se ženy mohly pomalu začít vymaňovat z mužské moci. Tato změna souvisela i se změnou rodinné politiky francouzské aristokracie, kdy hlava rodiny stále častěji dovolovala, aby se oženili i další synové, ne jen ten prvorozený. V oběhu bylo totiž stále více peněz a mezi syny bylo možné rozdělit obsah pokladnice a ne pozemky zděděné po předcích. Tím dochází ke snížení počtu svobodných rytířů, kteří byli dosud odsouzeni k celibátu, a změně pohledu na kurtoazní lásku, jež začíná být chápána jako příprava na manželství. To je pak chápáno jako pevnější, pokud se manželé milují jako milenci, což přináší i změnu pohledu na ženy, které jsou brány jako méně pasivní. Muži už je vidí jako skutečné družky, i když je pochopitelně neberou za sobě rovné. Změnu postavení žen autor dokládá na příběhu Fénice, postavy

dobového románu: Fénice a další ženské postavy románu už nepatří k méněcenným, nerozumným bytostem.

Vznešené paní z 12. století jsou velmi čtivé, což ovšem dílu neubírá na preciznosti. Pro čtenáře je přínosné nejen to, že se seznámí s tématem role žen ve středověké společnosti. Navíc se mohou přiučit i práci s prameny, s nimiž Duby zachází velmi kriticky, přičemž odhaluje konkrétní záměry jejich pisatelů a ukazuje, jak se s měnicími se záměry, mění i interpretace uvedených ženských postav (a žen vůbec). Často se jedná o interpretace velmi rozdílné až protikladné.

Bibliografie:

Burke, Peter, *Francouzská revoluce v dějepiscetví*, Praha 2004.

Duby, Georges, *Vznešené paní z 12. století I. Heloisa, Aliénor, Isolda a další*. Brno 1997.

Iggers, Georg G., *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.

Válka, Josef, „Doslov“. In: *Vznešené paní z 12. století I. Heloisa, Aliénor, Isolda a další*. Brno 1997, str. 113-122.